

Piotr Borysiuk

**Podział zasobu archiwalnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych
pomiędzy demokratyczne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych,
Urząd Ochrony Państwa i Policję w okresie 1990–1992.
Komunikat z badań.**

Wstęp.

Celem niniejszego komunikatu jest przedstawienie szerokiemu gronu archiwistów i historyków, zgromadzonych w trakcie VIII Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich w Łodzi, efektów dotychczasowych badań naukowych dotyczących podziału zasobu archiwalnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych pomiędzy demokratyczne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Urząd Ochrony Państwa i Policję w okresie 1990–1992. Przedmiotowy zakres badawczy został równocześnie umieszczony w kontekście określenia organizacji sieci archiwalnej MSW państwa demokratycznego w latach dziewięćdziesiątych XX w. oraz działalności:

- 1) dr. Grzegorza Jakubowskiego – Zastępcy Dyrektora, a następnie Dyrektora Centralnego Archiwum MSW/MSWiA oraz pierwszego Dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu¹,
- 2) płk. UOP w st. spocz. Antoniego Zielińskiego – Dyrektora CA MSW, Dyrektora Biura Ewidencji i Archiwum UOP oraz Zastępcy Dyrektora Biura Lustracyjnego IPN – KŚZpNP².

Niniejszy komunikat ma charakter syntetyczny i sygnałowy, ponieważ zasadnicze wyniki prowadzonych badań zostaną zaprezentowane w monografii naukowej dotyczącej przedmiotowego zagadnienia, znajdującej się obecnie w fazie opracowania. Należy przy tym podkreślić, iż zasadniczą częścią wymienionej monografii będzie aneks źródłowy, zawierający kompleksową edycję dokumentów dotyczących tej kwestii. Niniejszy szkic składa się z dwóch

¹ Zob. A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski (1954-2001)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2011, nr 4, s. 102–108 oraz idem, *Grzegorz Jakubowski (1954-2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetka praktyka*, [w:] *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. nauk. A. Kulecka, Warszawa 2012, s. 303–313.

² Biogram A. Zielińskiego zob.: P. Borysiuk, „Co jest w tych archiwach...” *Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2020, t. 18, s. 595–596.

części: omówienia i rekapitulacji dotychczas ogłoszonych wyników badań oraz skrótowego przeglądu wydarzeń z okresu 1990–1992, które dotychczas nie były opisywane.

Komunikowane badania stanowią konsekwentne dążenie autora do zrozumienia istoty funkcjonowania w polskim systemie archiwalnym konstrukcji archiwów wyodrębnionych. Zostały one zapoczątkowane przekrojowym studium zaprezentowanym w maju 2019 r. w ramach XIV Ogólnopolskiego Seminarium Archiwalnego w Płocku pt. „Archiwa wyodrębnione w polskiej sieci archiwalnej”³, a następnie kontynuowane szczegółowym *case study* opublikowanym w „Archeionie”⁴.

Prezentowane badania realizowane są we współpracy z redakcją czasopisma naukowego IPN pt. „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, w którym opublikowano dwa studia z tego zakresu, poświęcone zasadniczo wydarzeniom okresu 1989–1990⁵. Przeprowadzona kwerenda archiwalna pozwoliła również – niejako na zasadzie filmowego *prequelu* – na opisanie wydarzeń i procesów zachodzących wcześniej, w ostatnim piętnastoleciu istnienia PRL⁶.

Materiał źródłowy do badań uzyskano na podstawie kwerendy archiwalnej i bibliotecznej oraz wystąpień w trybie dostępu do informacji publicznej, przeprowadzonych w kilkudziesięciu instytucjach publicznych i podmiotach niepaństwowych. Realizowane działania naukowe prowadzono w postaci samodzielnych studiów badawczych. Kwerendy rozpoczęto z końcem 2019 r., jednakże znaczną przeszkodą w ich realizacji okazały się ograniczenia wynikłe z trwania pandemii COVID-19. Należy dodać, iż w trakcie prowadzonych badań nie korzystano z grantów krajowych lub zagranicznych.

³ P. Borysiuk, *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki*, [w:] *Archiwa wyodrębnione w polskiej sieci archiwalnej. Materiały z XIV Ogólnopolskiego Seminarium Archiwalnego Sekcji Archiwa Zakładowe Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Oddziału w Płocku Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i Archiwum Państwowego w Płocku. Płock 28–29 maja 2019 r.*, red. A. Jabłoński, Szczecin 2020, s. 19–85.

⁴ Idem, *Próba likwidacji statusu „archiwów państwowych wyodrębnionych” w projekcie ustawy – Prawo archiwalne z 1995 r.*, „Archeion”, t. 121, 2020, s. 122–150.

⁵ Idem, „*Co jest w tych archiwach...*” *Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2020, t. 18, s. 594–627; idem, „*Co jest w tych piwnicach...*” *Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część II)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2021, t. 19, s. 804–835.

⁶ Idem, *Biuro „C” MSW a Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w latach 1976–1990. Wzajemne relacje i zależności. Polityka kierownictwa archiwów SB wobec archiwów państwowych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2023, t. 21 (w przygotowaniu). Artykuł jest rozszerzoną wersją referatu wygłoszonego w dniu 26 maja 2022 r. w trakcie konferencji naukowej pt. „*W sieci zależności. Relacje Urzędu/Śłużby Bezpieczeństwa z innymi instytucjami Polski >>ludowej<< i tajnymi służbami państw bloku sowieckiego*”, organizowanej przez Oddział IPN w Krakowie i redakcją rocznika „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” (informacja o konferencji: <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/165164,Konferencja-naukowa-o-bezpiecze-w-PRL-i-innych-krajach-bloku-sowieckiego-Krakow-2.html>, dostęp: 29 VI 2022 r.).

Podsumowanie i reasumpeja dotychczas ogłoszonych wyników badań.

W początkowym stadium badań szczegółowej weryfikacji poddano twierdzenie Moniki Komanieckiej-Łyp, która we wprowadzeniu do edycji normatywów archiwalnych i ewidencyjnych komunistycznego MSW stwierdziła, że „w 1990 r. dokumentacja MSW została przekazana do Archiwum Akt Nowych i UOP, zaś dokumentacja WUSW do Delegatur Urzędu Ochrony Państwa”⁷. Należy przy tym zauważyć, iż recenzentem tego wydawnictwa źródłowego był Antoni Zieliński, późniejszy dyrektor CA MSW i BEiA UOP, co nakazywało szczególne zwrócenie uwagi na tę kwestię.

W efekcie początkowych badań powyższe stanowisko autorki zweryfikowano do stwierdzenia, iż „w drugiej połowie 1989 r. CA MSW (Biuro „C” MSW) przekazało do zasobu AAN ponad 5 tys. jednostek archiwalnych. Potwierdza to zatem twierdzenie Moniki Komanieckiej-Łyp, że beneficjentem dokumentacji MSW oprócz UOP był również AAN. W przypadku tego ostatniego archiwum nie odbyło się to jednak w 1990 r., lecz już wcześniej – w 1989”⁸.

Zrealizowane w ostatnim roku czynności badawcze nakazują zrekapitulować powyższe twierdzenia. Faktem pozostaje, że w 1989 r. do zasobu AAN przekazano z Biura „C” MSW dużą ilość materiałów archiwalnych. Niemniej jest to ostatni etap procesu, który zaistniał już wcześniej, w okresie lat 1977–1989, kiedy to Biuro „C” MSW przekazywało do NDAP materiały archiwalne na podstawie „Ustaień dotyczących przekazania przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w depozyt Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych niektórych akt sądowych oraz przekazania NDAP przez Centralne Archiwum MSW niektórych akt urzędów wojewódzkich i starostw”⁹.

Przedmiotowe ustalenia – parafowane ostatecznie w dniu 22 stycznia 1977 r. przez dyrektora Biura „C” MSW, płk. Jana Zabawskiego, a wcześniej przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, Tadeusza Walichnowskiego – spowodowały, że od 1977 do 1989 r. z resortu spraw wewnętrznych przekazano do innych archiwów (NDAP i archiwa państwowe, Centralne Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, archiwa Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutu Pamięci Narodowej, Centralne Archiwum Wojskowe, Archiwum Wojsk Ochrony Pogranicza), ponad 203 tys.

⁷ *Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów*, red. i oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017, s. 100. Zob. P. Borysiuk, *Co jest w tych archiwach...*, s. 595 nn.

⁸ P. Borysiuk, *„Co jest w tych archiwach...”*, s. 622.

⁹ AIPN, MSW, 0546/118, *Ustalenia dotyczące przekazania przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w depozyt Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych niektórych akt sądowych oraz przekazania NDAP przez Centralne Archiwum MSW niektórych akt urzędów wojewódzkich i starostw*, [22 I 1977 r.], s. 25. Szeroko na ten temat w: P. Borysiuk, *Biuro „C” MSW...* (w przygotowaniu).

jednostek archiwalnych, co stanowiło ponad 1,5 kmb akt. Z tego prawie 650 mb akt (43%) przekazano do archiwów państwowych¹⁰.

Przekazania materiałów archiwalnych z MSW do AAN w 1989 r. należy zatem identyfikować jako końcowy etap starszego procesu, realizowanego w okresie PRL. Ze względu na koincydencję czasową nie może ulegać wątpliwości, iż katalizatorem transferów archiwalnych z tego roku były ustalenia Okrągłego Stołu, który zapoczątkował zmiany polityczne, do których dostosować się musiało MSW również pod kątem archiwalnym.

Charakterystyczne, że w okresie 1989–1990 wywiązał się instytucjonalny spór pomiędzy NDAP a GKBZHwP – IPN o akta śledcze znajdujące się w depozycie MSW, zakończony zasadniczym ich zwrotem z resortu spraw wewnętrznych do archiwów sądowych¹¹. W wyniku tego sporu NDAP podjęło działania na rzecz nawiązania oddzielnych relacji z MSW poprzez przejście do zasobu archiwów państwowych materiałów archiwalnych nieresortowej proveniencji. Nie przyniosło to większych efektów ilościowych, niemniej doprowadziło do spotkań przedstawicieli archiwów WUSW i archiwów państwowych na terenie całego kraju w okresie marzec – kwiecień 1990 r., choć należy podkreślić ich kurtuazyjny charakter¹².

W tym momencie historycznym nastąpiły pierwsze decyzje dotyczące dokumentacji komunistycznego MSW. Na podstawie art. 146 ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji postanowiono, że „dokumenty, mienie oraz etaty pozostające dotychczas w dyspozycji Milicji Obywatelskiej Minister Spraw Wewnętrznych przekaze nowo utworzonym organom centralnym zgodnie z ich kompetencjami”¹³. Ustęp 4 przedmiotowego artykułu stanowił delegację ustawową dla Ministra Spraw Wewnętrznych do określenia w drodze rozporządzenia zasad „stopniowego przekazywania kompetencji i mienia (...) do jednostek Policji i Urzędu Ochrony Państwa”. Tego rodzaju akt prawny wydano kilka miesięcy później w postaci rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 września 1990 r. w sprawie zasad stopniowego przekazywania kompetencji i mienia Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa jednostkom Policji i Urzędu Ochrony Państwa¹⁴. Nie regulowało ono jednak kwestii resortowego zasobu archiwalnego.

¹⁰ P. Borysiuk, *Biuro „C” MSW...* (w przygotowaniu).

¹¹ Szerzej na ten temat w: P. Borysiuk, „*Co jest w tych archiwach...*”, s. 605–613 oraz *idem*, *Biuro „C” MSW...*, (w przygotowaniu).

¹² *Idem*, „*Co jest w tych archiwach...*”, s. 614–623.

¹³ Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179.

¹⁴ Dz. U. z 1990 r. Nr 64, poz. 681.

Z kolei art. 129 ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa zawierał dyspozycję, iż „dokumenty, mienie oraz etaty pozostające dotychczas w dyspozycji Służby Bezpieczeństwa Minister Spraw Wewnętrznych przekaze nowo utworzonym organom centralnym, zgodnie z ich kompetencjami”¹⁵. Na podstawie art. 129 przedmiotowej ustawy dość szybko wydano zarządzenie nr 043 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r. w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa¹⁶. Dyspozycje zarządzenia nakazywały przekazanie całości dokumentacji operacyjnej byłych pionów operacyjnych i śledczych SB do Biura „C” MSW. Z kolei jednostki zabezpieczenia operacyjnego SB (w tym Biuro „C” MSW) otrzymały dyspozycję, że „przekazanie dokumentów oraz wyposażenia technicznego nastąpi z chwilą podjęcia zadań przez właściwe jednostki organizacyjne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Urzędu Ochrony Państwa, Policji lub innych instytucji państwowych”¹⁷.

Analiza powyższych aktów prawnych wskazuje, że w okresie kwiecień – maj 1990 r., u początków tworzenia nowego MSW, Policji i UOP nie podjęto konstytutywnej decyzji, co do dalszych losów dokumentacji i archiwów komunistycznego resortu. Dyspozycje powyższych aktów prawnych mają charakter tymczasowy, są nieprecyzyjnie określone w czasie, a wręcz czasowo odłożone.

Należy jednak zauważyć, iż art. 148 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia o Policji wskazał, że dotychczasowe wydziały paszportów „do czasu przekazania spraw paszportowych do właściwości wojewodów, funkcjonują przy komendach wojewódzkich Policji pod bezpośrednim nadzorem Ministra Spraw Wewnętrznych”. W ustępie 4 ustawy wskazano, że to komendanci wojewódzcy Policji „zapewnią obsługę finansową, lokalową i materiałową” wydziałów paszportowych, co miało być refundowane ze środków MSW.

Zapisy dotyczące akt paszportowych z 1990 r. są o tyle istotne, iż zapoczątkowały okres ich przechowywania przez całe lata dziewięćdziesiąte XX w. w strukturach Policji. Powodem komplikacji była wielkość zasobu akt paszportowych, a w założeniu tymczasowe określenie ich statusu w ustawie o Policji spowodowało, że również ich charakter wymagał wkrótce uregulowania.

Kwestią, która w zakresie archiwów MSW w roku 1990 wzbudza do dziś największe emocje jest działalność Komisji do Spraw Zbiorów Archiwalnych MSW. Dotychczas jej odbiór

¹⁵ Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 180.

¹⁶ Zob. dokument nr 28 [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej 1944–1989. Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 295–297.

¹⁷ Ibidem, s. 296. Por. również. P. Borysiuk, „*Co jest w tych piwnicach...*”, s. 809–810.

w powszechnym odczuciu skupił się na kwestiach politycznych, ogniskujących się wokół ówczesnego pisma i redaktora naczelnego „Gazety Wyborczej” Adama Michnika – stąd też określanie jej mianem „Komisji Michnika”. Należy przy tym zauważyć, iż przez trzydzieści lat w historiografii polskiej nie podjęto szerszych studiów nad działalnością tego gremium.

W dotychczas opublikowanych badaniach autora przybliżono działalność Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW, umiejscawiając ją w kontekście transformacji instytucji komunistycznego resortu w organy państwa demokratycznego, przy źródłowym wykorzystaniu do tego celu spuścizny Bogdana Krolla, przechowywanej w Archiwum Akt Nowych¹⁸. W powstającej właśnie monografii dotyczącej podziału zasobu archiwalnego komunistycznego MSW przygotowano edycję wszystkich dokumentów wytworzonych przez komisję. W jej charakterystyce zostaną również rozwinięte wątki dotyczące początku i efektów jej działalności. Ze względu na wciąż trwającą kwerendę w tej sprawie ostateczne wyniki badań tej kwestii zostaną przedstawione w przygotowywanej monografii.

Należy jednak zaznaczyć w tym miejscu, iż autor niniejszego studium analizuje działalność komisji nie z punktu widzenia politycznego, lecz archiwalnego. Końcowy dokument sporządzony przez komisję pod nazwą *Sprawozdanie i wnioski z 27 czerwca 1990 r.*, określa wskazania dotyczące:

- 1) kwalifikacji archiwalnej części dokumentacji (w zakresie przekwalifikowania do kategorii „A” oraz wydłużenia okresów przechowywania),
- 2) powołania przy jednostkach MSW komisji archiwalnej oceny dokumentacji, złożonych z przedstawicieli tych jednostek i pracowników archiwów państwowych,
- 3) nowelizacji wykazu akt MSW oraz opracowania we współpracy z NDAP nowych resortowych przepisów kancelaryjnych i archiwalnych,
- 4) przystąpienia do brakowania dokumentacji o charakterze manipulacyjnym i o krótkim okresie przechowywania, pod nadzorem komisji archiwalnej oceny dokumentacji,
- 5) przekazania do archiwów państwowych akt nieresortowej proveniencji¹⁹.

Bez wątpienia pomysłodawcą powyższych wniosków był dyrektor Archiwum Akt Nowych, Bogdan Kroll, który kierował pracami komisji i pozostawił dokumentację dotyczącą jej prac. Powyższe propozycje oznaczały dopuszczenie państwowej służby archiwalnej do

¹⁸ Zob.: Archiwum Akt Nowych, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0/–/31, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Komisja do sprawdzenia zbiorów archiwalnych, 1990, 1992, 1993. Por. również: P. Borysiuk, „*Co jest w tych piwnicach...*”, s. 804–816.

¹⁹ Ibidem, s. 815.

brakowania dokumentacji w resorcie spraw wewnętrznych oraz kooperację w zakresie tworzenia nowych przepisów kancelaryjno-archiwalnych.

Biorąc pod uwagę moment historyczny są to propozycje bardzo śmiałe, oznaczające możliwość dostępu i częściowego nadzoru ze strony cywilnej nad strefą archiwalną resortu dotychczas zamkniętej i ściśle reglamentowanej. Władze polityczne nie podjęły tych propozycji do realizacji, brak jest również informacji jak w ogóle odniesiono się do nich na poziomie MSW i MEN.

W tym czasie podjęto decyzję, że na szczeblu centralnym Biuro „C” MSW wraz ze swoim zasobem archiwalnym zostanie włączone do nowej służby specjalnej w postaci BEiA UOP. Na jego czele postawiono naczelników wydziałów byłego Biura „C” MSW, którzy jednak nie byli archiwistami (Andrzej Bielecki, Waldemar Mroziewicz). Jednocześnie w strukturze centrali resortu utworzono drugie, zupełnie nowe archiwum w postaci CA MSW, na czele którego postawiono historyków i archiwistów z wykształcenia i zawodu, wywodzących się spoza resortu spraw wewnętrznych (Antoni Zieliński, Grzegorz Jakubowski)²⁰.

Inaczej sytuacja wyglądała na szczeblu trzeciego ogniwa nowego resortu, tj. Policji, w której na szczeblu centralnym w Komendzie Głównej Policji w rzeczywistości nie zorganizowano w 1990 r. własnego archiwum. Z kolei na szczeblu komend wojewódzkich Policji od lipca 1990 r. powstawały dynamicznie archiwa policyjne, co spowodowane było koniecznością rozdzielenia dotychczas połączonych lokalowo organizmów SB i MO. Na szczeblu centralnym pomiędzy Policją a UOP zaistniała z kolei inna okoliczność mająca swe źródła w podziale zasobów lokalowych, tj. utworzenie Biura Informatyki KGP, które przejęło część zasobów ewidencyjnych byłego Biura „C” MSW, w tym elektroniczne systemy ewidencji operacyjnej byłej SB. Dyrektorem BI KGP – tak jak w przypadku BEiA UOP – również został naczelnik jednego z wydziałów byłego Biura „C” MSW (Marek Wierzbicki)²¹.

W momencie zorganizowania resortu spraw wewnętrznych przez ekipę ministra Krzysztofa Kozłowskiego (lipiec 1990 r.) akta byłego Biura „C” MSW na szczeblu centralnym w całości przejęło BEiA UOP²². Dodając do tego wcześniejsze ustawowe niedoprecyzowanie w czasie podziału dokumentacji komunistycznego MSW pomiędzy nowe organy resortu (kwiecień – maj 1990 r.), otrzymujemy punkt wyjścia do zasadniczych wydarzeń w tej kwestii, które zaistniały w 1991 r. Należy jednak podkreślić, iż od sierpnia 1990 r. jest to kwestia zachodząca wyłącznie pomiędzy organami i instytucjami zorganizowanego na nowo resortu

²⁰ Ibidem, s. 816–818.

²¹ Ibidem, s. 821–826.

²² Ibidem, s. 818–820.

spraw wewnętrznych, bez udziału jakichkolwiek aktorów zewnętrznych, np. NDAP i archiwów państwowych, GKBZHwP – IPN ani innych instytucji.

Dotychczas niepublikowane wyniki badań.

Zorganizowaniu nowych instytucji bezpieczeństwa (MSW, Policja, UOP) w okresie wiosna – lato 1990 r., towarzyszyło odłożenie w czasie uregulowania statusu archiwów byłego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych. Jednakże w drugiej połowie 1990 r. podjęto działania względem dokumentacji likwidowanych jednostek resortu, tj. Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW oraz Akademii Spraw Wewnętrznych.

Zarząd WSW NJW MSW został zlikwidowany 13 sierpnia 1990 r.²³ Na początku września do jego likwidacji powołano komisję, do której z ramienia CA MSW wszedł Grzegorz Jakubowski, a jednym z jej zadań było przeprowadzenie inwentaryzacji „materiałów operacyjnych, archiwalnych, bibliotecznych i bieżącego użytku”²⁴. W wyniku prac komisji w zakresie dokumentacji służbowej przedsięwzięto następujące działania:

- dokumentacja operacyjna została przekazana do UOP,
- dokumenty mobilizacyjno-obronne oraz pozostała dokumentacja trafiły do CA MSW²⁵.

We wrześniu 1990 r. podjęto również działania związane ze zniesieniem ASW, a w rozporządzeniu kierunkowym w tej sprawie wskazano, że „otwarcie likwidacji Akademii Spraw Wewnętrznych nastąpi z dniem 1 października 1990 r., a zakończenie działalności uczelni – z dniem 31 marca 1991 r.”²⁶.

Do podziału zasobów bibliotecznych i archiwalnych powołano komisję, w skład której weszli m. in. Antoni Zieliński z CA MSW i Konstanty Miodowicz z UOP. Komisja miała podzielić przedmiotowe zbiory biblioteczne i archiwalne pomiędzy Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie, Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, MSW i UOP do dnia 15 października

²³ Decyzja nr 25 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 sierpnia 1990 r. w sprawie likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – zob. dokument nr 33 [w:] *Historyczno-prawna...*, s. 309–310.

²⁴ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 3604/1, decyzja nr 29 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 3 września 1990 r. w sprawie powołania komisji do likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW i jego organów terenowych, s. 235–237.

²⁵ Ibidem, protokół Komisji do spraw likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW, 10 IX 1990 r. (l. dz. AB – IX – 1531/90), s. 220–224.

²⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 1990 r. w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Policji oraz zniesienia Akademii Spraw Wewnętrznych (Dz. U. z 1990 r., Nr 64, poz. 373.).

1990 r., a przekazywanie materiałów archiwalnych miało zostać zakończone do 31 marca 1990 r.²⁷

Prace związane z podziałem zasobu ASW (w rzeczywistości Biblioteki Głównej ASW) zakończono w założonym terminie, niemniej sygnalizowano szereg problemów logistycznych i kadrowych związanych z tym procesem. Ostatecznie większa część zbiorów Biblioteki Głównej ASW trafiła do Centralnej Biblioteki Policyjnej, funkcjonującej w ramach CSP. Kilka tysięcy pozycji przejęła również Biblioteka WSPol w Szczytnie. Do Biblioteki UOP przekazano około 2 500 prac z Działu Specjalnego (1 850 egzemplarzy) i Działu Ogólnego (650 egzemplarzy) byłej Biblioteki Głównej ASW. Z kolei CA MSW przejęło „archiwum Wydziału Polityczno-Prawnego ASW; zbiór relacji i wspomnień funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych zgromadzony w latach 1977–1988 przez Biuro Historyczne MSW i Katedrę Historii i Archiwistyki ASW; nieuporządkowane materiały dotyczące działalności tych dwóch jednostek” oraz około 2 500 egzemplarzy książek z Biblioteki Głównej ASW²⁸.

W międzyczasie podjęto się również uregulowania statusu akt paszportowych. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o paszportach zlikwidowano wydziały paszportowe funkcjonujące przy KWP, a szef MSW miał przekazać wojewodom „zgodnie z ich właściwością miejscową, dokumenty, mienie oraz etaty pozostające dotychczas w dyspozycji podlegających mu wydziałów paszportów”²⁹. Nie dotyczyło to jednak wszystkich dokumentów paszportowych, co doprecyzowano w styczniu 1990 r. Na mocy decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych przekazywano oczywiście szereg dokumentów paszportowych wojewodom, nie dotyczyło to jednak dwóch zbiorów, które komendanci wojewódzcy Policji mieli zabezpieczyć zgodnie z przepisami o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej:

- akta paszportowe – „pozostają one w dyspozycji Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”,
- akta cudzoziemców, które pozostają w dyspozycji Komendy Głównej Straży Granicznej³⁰.

W szczególności kwestia akt paszportowych okazała się brzemienna w skutkach, ponieważ oznaczała faktyczne obciążenie Policji koniecznością przechowywania ogromnych ilości akt paszportowych przez całe lata dziewięćdziesiąte, przy zastosowaniu konstrukcji

²⁷ AIPN, MSW, 3604/1, decyzja nr 36/90 Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie podziału zasobów bibliotecznych i archiwalnych likwidowanej Akademii Spraw Wewnętrznych, [6 IX 1990 r.], s. 295 – 296.

²⁸ Archiwum Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, sygn. 11/23/93, Sprawozdanie z podziału zasobów bibliotecznych i archiwalnych likwidowanej Akademii Spraw Wewn.[ętrznych], 26 III 1991 r., s. 3–5.

²⁹ Por. art. 17 ust. 1–2 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o paszportach (Dz. U z 1991 r., Nr 2, poz. 5).

³⁰ Centralne Archiwum MSWiA, sygn. 00179/103, decyzja nr 6 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 stycznia 1991 r., k. 62–66.

depozytu CA MSW. O skali tej sytuacji świadczą dane statystyczne dotyczące zasobu archiwalnego IPN, w którym z łącznej liczby 92 592,90 mb posiadanych akt, aż 44 752,36 mb stanowią materiały paszportowe przekazane przez Policję (stan na 31 grudnia 2019 r.)³¹. Są to właśnie akta paszportowe przejęte przez nowopowstałą Policję w 1990 r. Przy okazji warto zauważyć, iż stanowią one dziś ponad 48% zasobu archiwalnego IPN, do którego były przekazywane na podstawie decyzji nr 177 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 r.³² Warto uzupełnić, iż w 1993 r. w UOP podjęto działania mające na celu przejęcie akt paszportowych z Policji przez tę służbę specjalną³³. Nie doszło jednak do faktycznej realizacji tego zamierzenia.

Wiosną 1991 r. nastąpiło przyspieszenie w zakresie organizacji archiwów resortowych na szczeblu centralnym. Na mocy zarządzenia nr 5/91 Komendanta Głównego Policji z dnia 18 kwietnia 1991 r. na szczeblu centralnym polskiej Policji zostaje utworzone Główne Archiwum Policji, podporządkowane Biuru Prezydzalnemu KGP³⁴. Z kolei zarządzeniem organizacyjnym nr 266/Org z dnia 9 maja 1991 r. wprowadzono etat Głównego Archiwum Policji z dniem 1 maja 1991 r.³⁵ Dwa tygodnie później określono zakres działania poszczególnych komórek organizacyjnych wchodzących w skład CA MSW, które złożone było z Wydziału I (Archiwalno-Analitycznego), Wydziału II (Ewidencji i Mikrofilmowania) oraz Samodzielnej Sekcji Ogólnej³⁶. Przy CA MSW powołano również Komisję Metodyczną³⁷ i Komisję Archiwalnej Oceny Dokumentacji³⁸.

³¹ Tabela 3. Stan zasobu archiwalnego [w:] *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności. 1 stycznia 2019 r. – 31 grudnia 2019 r.*, Warszawa 2020, s. 127.

³² MSWiA, decyzja nr 177 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 r. [w sprawie wyrażenia zgody na przekazanie Instytutowi Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu materiałów archiwalnych oraz dokumentacji niearchiwalnej, znajdujących się w zasobach archiwów i składnic akt jednostek organizacyjnych Policji, w szczególności zaś na przekazanie depozytu byłego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, jaki stanowią akta paszportowe i inne dokumenty gromadzone i zabezpieczone zgodnie z § 1 ust. 3 decyzji Nr 6/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 stycznia 1991 r. przez komendantów wojewódzkich Policji]. Dokument pozyskany w drodze dostępu do informacji publicznej (pismo DBI-WODO-0667-5-71/2020 Dyrektora Departamentu Bezpieczeństwa MSWiA do Piotra Borysiuka z dnia 31 VIII 2020 r.).

³³ CA MSWiA, 00179/113, decyzja nr 38 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 lutego 1993 r. w sprawie powołania zespołu do opracowania projektu decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych określającej zasady, tryb i warunki przekazania akt paszportowych z depozytów organów Policji do dyspozycji Biura Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa, k. 61–62.

³⁴ Główne Archiwum Policji, Komenda Główna Policji, 9x/7, zarządzenie nr 5/91 Komendanta Głównego Policji z dnia 18 kwietnia 1991 r. zmieniające zarządzenie w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Biura Prezydzalnemu Komendy Głównej Policji, k. 110–111.

³⁵ Ibidem, zarządzenie organizacyjne Nr 266/Org z dnia 9 maja 1991 r., k. 120.

³⁶ CA MSWiA, 547A/3, decyzja nr 4/91 Dyrektora Centralnego Archiwum MSW z dnia 17 maja 1991 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania komórek Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, k. 1–20.

³⁷ Ibidem, 547A/1, decyzja nr 2/91 Dyrektora Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 14 maja 1991 r. w sprawie powołania Komisji Metodycznej, k. 9–11.

³⁸ Ibidem, 547A/1, decyzja nr 3/91 Dyrektora Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 14 maja 1991 r. w sprawie powołania Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji, k. 6–8.

Z kolei 10 czerwca 1991 r. Minister Spraw Wewnętrznych powołał zespół, do którego zadań należało opracowanie zarządzenia regulującego organizację resortowej służby archiwalnej, zakres zasobu archiwalnego należącego do poszczególnych archiwów w resorcie oraz ogólne zasady kształtowania narastającego zasobu archiwalnego w resorcie. Jego przewodniczącym został Antoni Zieliński, a w jego skład weszli reprezentanci CA MSW (Grzegorz Jakubowski), Biura Kadr MSW, Biura Prawnego MSW oraz przedstawiciele UOP, KGP, Komendy Głównej Straży Granicznej, Komendy Głównej Straży Pożarnej, Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW i Centralnego Zarządu Służby Zdrowia MSW. Zespół miał przedstawić efekt swoich prac w ciągu trzech miesięcy³⁹.

Po wydaniu przedmiotowej decyzji ministra zdecydowanie nabrały tempa uregulowania dotyczące archiwistyki resortowej. Na mocy decyzji nr 42/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 czerwca 1991 r. w sprawie brakowania akt w resorcie spraw wewnętrznych, do czasu wydania zarządzenia „regulującego kompleksowo zagadnienia dotyczące postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych”, upoważniono Dyrektora CA MSW do wydawania indywidualnych zezwoleń na brakowanie centralnym organom administracji państwowej lub ich strukturom terenowym, jednostkom organizacyjnym nadzorowanym przez Ministra Spraw Wewnętrznych oraz komórkom organizacyjnym ministerstwa⁴⁰. Te czasowe upoważnienie było pierwszym krokiem do wznowienia brakowania dokumentacji niearchiwalnej w resorcie, ponieważ aż do tego momentu obowiązywała decyzja nr 1 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 stycznia 1990 r. w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych, wydana wtedy na okoliczność skandalu z niszczeniem akt przez SB⁴¹.

W tym samym dniu wprowadzono nowelizację zarządzenia nr 049/85 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, które pomimo zmian ustrojowych nadal obowiązywało w resorcie⁴². Zmiana dotyczyła przekazywania dokumentacji osobowej przekazywanej przez komórki kadrowe jednostek wojskowych MSW:

³⁹ Ibidem, 00179/104, decyzja nr 39 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10.06.1991 r. w sprawie powołania zespołu do opracowania zarządzenia dotyczącego organizacji służby archiwalnej w resorcie spraw wewnętrznych oraz podziału dotychczasowego i zasad kształtowania narastającego zasobu archiwalnego resortu spraw wewnętrznych, k. 3–4.

⁴⁰ AIPN, MSW, 03350/12, decyzja nr 42/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 czerwca 1991 r. w sprawie brakowania akt w resorcie spraw wewnętrznych, s. 1.

⁴¹ Zob. dokument nr 146 [w:] *Ewidencja operacyjna i archiwum...*, s. 1279.

⁴² Zob. dokument nr 144 [w:] *Ewidencja operacyjna i archiwum...*, s. 1205–1276.

- teczki akt personalnych oficerów w stopniu generała i pułkownika zwolnionych z zawodowej służby wojskowej miały być przekazywane do Departamentu Kadr MON,
- teczki akt personalnych oficerów do stopnia podpułkownika włącznie, chorążych i podoficerów zawodowych zwolnionych z zawodowej służby wojskowej – do właściwych komend uzupełnień,
- karty ewidencyjne żołnierzy wyżej wymienionych do archiwów Straży Granicznej lub NJW MSW,
- teczki akt personalnych pracowników wojska, z którymi ustał stosunek pracy – do archiwów Straży Granicznej lub NJW MSW⁴³.

W sierpniu 1991 r. w sposób ekspresowy uregulowano jeszcze kwestię dokumentacji byłej Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Na podstawie decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 12 sierpnia 1991 r. Komendant Główny Policji i komendanci wojewódzcy Policji zostali zobowiązani do niezwłocznego przekazania do CA MSW wszelkich materiałów archiwalnych po byłym ORMO. Dodano do tego również jednostki UOP, które w przypadku posiadania tego rodzaju akt miały je niezwłocznie przekazać Policji. Jako termin wykonania decyzji wskazano 31 sierpnia 1991 r.⁴⁴

Zasadniczą jednak sprawą był spór, który zrodził się w wyniku prac zespołu powołanego 10 czerwca 1991 r. dotyczący podziału dokumentacji komunistycznego MSW. Po jednej stronie sporu znalazł się Antoni Zieliński jako dyrektor CA MSW, a po drugiej UOP. Służba specjalna chciała podziału akt w zależności od kompetencji organów utworzonych w trakcie transformacji z komunistycznego MSW. Zgodnie ze stanowiskiem UOP do CA MSW miała zostać przekazana jedynie dokumentacja administracyjna, do Policji – akta MO, z kolei do UOP miały trafić akta byłych organów bezpieczeństwa państwa, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów operacyjnych. Nie godził się na to Antoni Zieliński, który naciskał aby nie rozpraszać akt i nie dzielić akt wytworzonych przez jednego twórcę, bezwzględnie chronić je przez zniszczeniem i zadbać by służyły badaniu historii Polski. W tym celu proponował utworzenie Centralnego Archiwum Resortu Spraw Wewnętrznych z lat 1944–1990. Proponował przy tym aby w CA RSW 1944–1990 zgromadzić całość materiałów resortu wytworzonych do 1957 r. Późniejsze materiały pozostałyby w UOP jako depozyt, jednakże

⁴³ CA MSWiA, 00179/104, zarządzenie nr 066 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 czerwca 1991 r. zmieniające zarządzenie w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, k. 256.

⁴⁴ CA MSWiA, 00179/104, decyzja nr 55 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 12 sierpnia 1991 r. w sprawie przekazania do Centralnego Archiwum MSW materiałów archiwalnych byłej Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej k. 214–215.

wraz z upływem czasu miały być z niego sukcesywnie przekazywane do CA RSW 1944–1990⁴⁵. Spór był na tyle ostry, a obie strony twardo stanęły na swoich stanowiskach, że konflikt musiał zostać rozwiązany przez Inspektorat Nadzoru i Kontroli MSW⁴⁶.

W efekcie tego wydano zarządzenie nr 088 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 września 1991 r. w sprawie rozdziału zasobu archiwalnego byłego Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i byłych wydziałów „C” wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych⁴⁷. Na jego podstawie dokonano rozdziału i przekazania dokumentacji zgodnie z niniejszą tabelą:

Lp.	Nazwa archiwum – podmiot przejmujący	Charakterystyka przejmowanych akt
1.	Biuro Ewidencji i Archiwum UOP	Materiały z lat 1944–1990: 1) akta dotyczące OZI ⁴⁸ , dysponentów LK ⁴⁹ , MK ⁵⁰ , kandydatów na OZI, kandydatów na dysponentów LK, MK oraz akta spraw operacyjnych po byłym resorcie bezpieczeństwa publicznego, Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego, Komitecie ds. Bezpieczeństwa Publicznego, Służbie Bezpieczeństwa MSW, Związku Wojsk Ochrony Pogranicza, Zarządzie WSW Jednostek Wojskowych MSW oraz innych jednostkach wojskowych podlegających MSW i jego poprzednikom; 2) akta pozaoperacyjne wytworzone przez organy bezpieczeństwa publicznego niezbędne do bieżącej działalności UOP.
2.	Wydziały ewidencji i archiwum	Materiały z lat 1944–1990:

⁴⁵ A. Zieliński, *Co zrobić z aktami bezpieki? Nie dzielić*, „Polityka”, 10 VIII 1991 r., s. 13; *Wyprać rzeczywistość z treści? Z Antonim Zielińskim, byłym dyrektorem Centralnego Archiwum MSW rozmawia Ewa Wilcz-Grzędzińska*, „Tygodnik Solidarność”, 4 X 1991 r., s. 1 i 10.

⁴⁶ J. Kirzyński, *Nie jesteśmy superpolicją. Rozmowa z dyrektorem Inspektoratu Nadzoru i Kontroli MSW Zbigniewem Chwalińskim*, „Gazeta Policyjna”, nr 23, 27 X 1991, s. 4.

⁴⁷ CA MSWiA, 00179/105, zarządzenie nr 088 Ministra Spraw Wewnętrznych a dnia 10 września 1991 r. w sprawie rozdziału zasobu archiwalnego byłego Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i byłych wydziałów „C” wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, k. 90–94

⁴⁸ OZI – osobowe źródło informacji.

⁴⁹ LK – lokal kontaktowy.

⁵⁰ MK – mieszkanie konspiracyjne.

	w delegaturach UOP	<p>1) akta dotyczące OZI, dysponentów LK, MK, kandydatów na OZI, kandydatów na dysponentów LK, MK oraz akta spraw operacyjnych po byłych wojewódzkich i powiatowych urzędach ds. bezpieczeństwa publicznego, SB w KWMO⁵¹ i KPMO⁵² oraz w WUSW⁵³ i RUSW⁵⁴, a także terenowych jednostkach Zwiadu WOP;</p> <p>2) akta pozaoperacyjne wytworzone przez terenowe organy bezpieczeństwa publicznego oraz terenowe jednostki Zwiadu WOP, a niezbędne do bieżącej działalności UOP..</p>
3.	Biuro Prezydialne KGP	<p>1) akta z lat 1944–1990 dotyczące OZI, dysponentów LK, MK, kandydatów na OZI, kandydatów na dysponentów LK, MK oraz akta spraw operacyjnych po byłej MO;</p> <p>2) akta pozaoperacyjne z lat 1944–1990 wytworzone przez MO, niezbędne do bieżącej działalności Policji;</p> <p>3) akta osobowe zwolnionych funkcjonariuszy SB, MO i pracowników cywilnych resortu spraw wewnętrznych, znajdujące się w BEiA UOP, wraz z kartotekami.</p>
4.	Archiwa KWP ⁵⁵	<p>1) akta z lat 1944–1990 dotyczące OZI, dysponentów LK, MK, kandydatów na OZI, kandydatów na dysponentów LK, MK oraz akta spraw operacyjnych po byłej MO;</p> <p>2) akta pozaoperacyjne z lat 1944–1990 wytworzone przez terenowe organy MO, niezbędne do bieżącej działalności Policji;</p>

⁵¹ KWMO – komenda wojewódzka Milicji Obywatelskiej.

⁵² KPMO – komenda powiatowa Milicji Obywatelskiej.

⁵³ WUSW – wojewódzki urząd spraw wewnętrznych.

⁵⁴ RUSW – rejonowy urząd spraw wewnętrznych.

⁵⁵ KWP – komenda wojewódzka Policji.

		3) akta osobowe zwolnionych funkcjonariuszy SB, MO i pracowników cywilnych resortu spraw wewnętrznych wraz z kartotekami.
5.	CA MSW	1) wszystkie materiały archiwalne sprzed 1939 r.; 2) wszystkie materiały archiwalne z okresu II wojny światowej; 3) wszystkie materiały archiwalne wytworzone poza resortem spraw wewnętrznych po dniu 21 lipca 1944 r.; 4) materiały archiwalne spraw pozaoperacyjnych wytworzone po 21 lipca 1944 r. przez jednostki organizacyjne resortu bezpieczeństwa publicznego, MBP, Kds.BP, MSW, których funkcje kontynuowane są obecnie przez komórki organizacyjne MSW – z wyłączeniem akt wymienionych w pkt 1.2) i 2.2) niniejszej tabeli; 5) materiały archiwalne byłej MO z lat 1944–1990 z wyłączeniem materiałów wymienionych w punktach 3 i 4 niniejszej tabeli; 6) inne materiały archiwalne niż wymienione w punktach 1–4 niniejszej tabeli.

Uzupełniająco należy dodać, iż 10 września 1991 r. wydano również decyzję nr 63/91 Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie przeprowadzenia inwentaryzacji zasobów archiwalnych oraz wyłączenia z nich materiałów oficjalnych mogących stanowić pamiątki osobiste i rodzinne przejęte w czasie działań procesowych i operacyjnych w latach 1944–1989. W myśl jej dyspozycji zobowiązano Szefa UOP, Komendanta Głównego Policji, Komendanta Głównego Straży Granicznej, Komendanta Głównego Straży Pożarnych, Dowódcę NJW MSW i Dyrektora CA MSW do przeprowadzenia w podległych im archiwach inwentaryzacji wszystkich zespołów akt oraz dokonania przeglądu zasobów archiwalnych i wyłączenia z nich

materiałów oficjalnych, mogących stanowić pamiątki osobiste i rodzinne przejęte w czasie działań procesowych i operacyjnych w latach 1944–1989⁵⁶.

Na postanowiony 10 września 1991 r. rozdział zasobów archiwalnych nie zgodził się Antoni Zieliński, który zrezygnował z funkcji dyrektora CA MSW i odszedł z resortu.

Dwa miesiące po jego odejściu wydano zarządzenie nr 107 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 listopada 1991 r. w sprawie organizacji archiwów i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi oraz dokumentacją niearchiwalną w resorcie spraw wewnętrznych, stanowiące nową instrukcję archiwalną MSW wraz z określeniem resortowej sieci archiwalnej. Na jego podstawie utracił moc ostatni komunistyczny akt prawny w tej sprawie, tj. zarządzenie nr 049/85 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych z późniejszymi zmianami. Ponadto wygaszono obowiązywanie decyzji nr 1 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 stycznia 1990 roku w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych oraz decyzji nr 42/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 czerwca 1991 roku w sprawie brakowania akt w resorcie spraw wewnętrznych, a sama kwestia brakowania została uregulowana we wprowadzanym właśnie zarządzeniu⁵⁷.

Na podstawie zarządzenia nr 107 wprowadzono konstrukcję sieci archiwalnej resortu spraw wewnętrznych, którą tworzyły:

- 1) CA MSW, nadzorujące i koordynujące działalność archiwalną w resorcie;
- 2) archiwa na szczeblu centralnym:
 - a) archiwum UOP,
 - b) archiwum KGP (Główne Archiwum Policji),
 - c) archiwum KGSG,
 - d) archiwum KGSPS,
 - e) archiwum Dowództwa NJW MSW,
 - f) archiwum Centralnego Zarządu Służby Zdrowia MSW;
- 3) archiwa w terenie:
 - a) archiwa w delegaturach UOP,

⁵⁶ CA MSWiA, 00179/104, decyzja nr 63/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 września 1991 r. w sprawie przeprowadzenia inwentaryzacji zasobów archiwalnych oraz wyłączenia z nich materiałów oficjalnych mogących stanowić pamiątki osobiste i rodzinne przejęte w czasie działań procesowych i operacyjnych w latach 1944–1989, k. 288–291.

⁵⁷ CA MSWiA, 00179/105, zarządzenie nr Pf 107 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 listopada 1991 r. w sprawie organizacji archiwów i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi oraz dokumentacją niearchiwalną w resorcie spraw wewnętrznych, k. 217–261.

- b) archiwa komend wojewódzkich (Stołecznej) Policji,
 - c) składnice akt oddziałów SG,
 - d) archiwa komend wojewódzkich PSP,
 - e) składnice akt jednostek wojskowych podległych Dowództwu NJW MSW,
 - f) archiwa jednostek podległych Centralnemu Zarządowi Służby Zdrowia MSW;
- 4) archiwa z zasobem powierzonym:
- a) szkoły i ośrodki szkolenia resortu spraw wewnętrznych,
 - b) jednostki badawcze resortu spraw wewnętrznych,
 - c) przedsiębiorstwa, dla których Minister Spraw Wewnętrznych jest organem założycielskim.

W pozostałych jednostkach resortowych miały być prowadzone składnice akt⁵⁸.

Miejsce zwolnione przez Zielińskiego 22 listopada 1991 r. zajął Grzegorz Jakubowski, który już do końca lat dziewięćdziesiątych stał będzie na czele archiwum MSW/MSWiA⁵⁹. Niemniej po zmianie rządu, w dniu 10 lutego 1992 r. Antoni Zieliński wraca do resortu obejmując kierownictwo BEiA UOP, którym będzie kierował do 2001 r. (z roczną przerwą w połowie lat dziewięćdziesiątych).

Dwa miesiące później – 8 kwietnia 1992 r. – wydano zarządzenie nr 040 Ministra Spraw Wewnętrznych zmieniające zarządzenie nr 088/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 września 1991 r. w sprawie rozdziału zasobu archiwalnego byłego Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i byłych wydziałów „C” wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, które zmodyfikowało podział z 1991 r. w zakresie akt osobowych. W jej wyniku akta osobowe i kartoteki zwolnionych funkcjonariuszy SB, MO i pracowników cywilnych resortu spraw wewnętrznych miały pozostać w BEiA UOP, a nie – jak zakładał pierwotny podział – trafić do Biura Prezydialnego KGP⁶⁰.

Wydanie przedmiotowej nowelizacji zasadniczo zakończyło regulowanie kwestii archiwalnych w resorcie spraw wewnętrznych.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Zob. biogram Grzegorza Jakubowskiego w: P. Borysiuk, „*Co jest w tych archiwach...*”, s. 596–597.

⁶⁰ CA MSWiA, 00179/107, zarządzenie nr 040 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 kwietnia 1992 r. zmieniające zarządzenie nr 088/91 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 września 1991 r. w sprawie rozdziału zasobu archiwalnego byłego Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i byłych wydziałów „C” wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, k. 387.

Zakończenie.

Przedstawione powyżej wydarzenia pokazują złożoność procesu podziału zasobów archiwalnych komunistycznego MSW i jego rozłożenie w czasie (okres lat 1990–1992). Przez lata dostrzegalny był jedynie jego początek w roku 1990, ponieważ właściwe działania w okresie 1991–1992 toczyły się wewnątrz resortu spraw wewnętrznych i zasadniczo objęte były ochroną przewidzianą reżimem ochrony informacji niejawnych. Niemniej należy zauważyć charakterystyczny spór, który miał miejsce w 1991 r. w zakresie rozdziału zasobu archiwalnego MSW.

Zaprezentowany w niniejszym tekście przegląd najważniejszych wydarzeń w zakresie podziału, a zasadniczo rozdziału zasobów dokumentacyjnych komunistycznego MSW w okresie 1990–1992, został przedstawiony celem ukazania kluczowych punktów tego procesu. Należy jednak podkreślić, iż szczegółowy opis wydarzeń oraz analiza podjętych wówczas decyzji zostanie przedstawiona w przygotowywanej monografii naukowej. Nie bez znaczenia jest przy tym fakt, iż kwerenda archiwalna w dalszym ciągu trwa, a przede wszystkim prowadzone są wywiady z głównymi uczestnikami ówczesnych wydarzeń.

BIBLIOGRAFIA

Archiwa:

Archiwum Akt Nowych.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

Archiwum Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.

Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Główne Archiwum Policji Komendy Głównej Policji.

Edycje źródłowe dokumentów:

Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów, red. i oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017.

Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej 1944–1989. Zbiór studiów, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

Akty prawne:

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 180).

Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o paszportach (Dz. U. z 1991 r., Nr 2, poz. 5).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 września 1990 r. w sprawie zasad stopniowego przekazywania kompetencji i mienia Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa jednostkom Policji i Urzędu Ochrony Państwa (Dz. U. z 1990 r. Nr 64, poz. 681).

Oficjalne dokumenty urzędowe:

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności. 1 stycznia 2019 r. – 31 grudnia 2019 r., Warszawa 2020.

Informacja publiczna:

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Publikacje naukowe:

P. Borysiuk, *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki*, [w:] *Archiwa wyodrębnione w polskiej sieci archiwalnej. Materiały z XIV Ogólnopolskiego Seminarium Archiwalnego Sekcji Archiwa Zakładowe Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Oddziału w Płocku Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i Archiwum Państwowego w Płocku. Płock 28–29 maja 2019 r.*, red. A. Jabłoński, Szczecin 2020, s. 19–85.

P. Borysiuk, *Próba likwidacji statusu „archiwów państwowych wyodrębnionych” w projekcie ustawy – Prawo archiwalne z 1995 r.*, „Archeion”, t. 121, 2020, s. 122–150.

P. Borysiuk, „*Co jest w tych archiwach...*” *Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2020, t. 18, s. 594–627.

P. Borysiuk, „*Co jest w tych piwnicach...*” *Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część II)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2021, t. 19, s. 804–835.

A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski (1954-2001)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2011, nr 4, s. 102–108.

A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski (1954-2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji*

Dokumentów Instytutu Pamięi Narodowej. Sylwetka praktyka, [w:] Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu, red. nauk. A. Kulecka, Warszawa 2012, s. 303–313.

Publikacje naukowe w trakcie opracowywania:

P. Borysiuk, *Biuro „C” MSW a Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w latach 1976–1990. Wzajemne relacje i zależności. Polityka kierownictwa archiwów SB wobec archiwów państwowych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2023, t. 21 (w przygotowaniu).

Publikacje prasowe:

J. Kirzyński, *Nie jesteśmy superpolicją. Rozmowa z dyrektorem Inspektoratu Nadzoru i Kontroli MSW Zbigniewem Chwalińskim*, „Gazeta Policyjna”, nr 23, 27 X 1991.

Wyprać rzeczywistość z treści? Z Antonim Zielińskim, byłym dyrektorem Centralnego Archiwum MSW rozmawia Ewa Wilcz-Grzędzińska, „Tygodnik Solidarność”, 4 X 1991 r.

A. Zieliński, *Co zrobić z aktami bezpieczeństwa? Nie dzielić*, „Polityka”, 10 VIII 1991 r.